Harry A. . Poeze
Korte signaleringen

In: Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde 156 (2000), no: 2, Leiden, 367-372

This PDF-file was downloaded from <http://www.kitlv-journals.nl>

HARRY A. POEZE

Korte Signaleringen

Nol Kraan (red.), *Twee blijde boodschappers; Brieven uit Bada van Jacob en Elisabeth Woensdregt, 1916-1928*. Zoetermeer: Boekencentrum, 2000, 307 pp. ISBN 90.239.0688.8. Prijs f 49,50.

Leonard Blussé, *Retour Amoy; Anny Tan – Een vrouwenleven in Indonesië, Nederland en China*. Amsterdam: Balans, 2000, 368 + 32 pp. ISBN 90.5018.522.3. Prijs f 39,50.

Brigitte Ars, *Troostmeisjes; Verkrachting in naam van de keizer*. Amsterdam/Antwerpen: Arbeiderspers, 2000, 319 pp. ISBN 90.295.0024.7. Prijs f 39,90.

Suleman Latukau, *Lani Nusa, Lani Lisa; Kapata dari Morela; Zangen uit Morela*. Vertaald en ingeleid door Hans Straver. Utrecht: Moluks Historisch Museum/Landelijk Steunpunt Educatie Molukkers, 1997, 78 pp. ISBN 90.73388.77.5. Prijs f 17,50. [Hierbij ook te verkrijgen een cassetteband. Prijs f 7,50.]

Hans Straver, *De historie van Kotidjah, met de volledige tekst van E. Kandou, Hikajat Kotidjah (1901)*. Utrecht: Moluks Historisch Museum/Landelijk Steunpunt Educatie Molukkers, 1998, 104 pp. ISBN 90.73388.93.7. Prijs f 19,50.

J.Th.F. Pattiselanno en B. Tahitu, *Stori balagu, stori babumbu; 666 zegswijzen in Ambons en Moluks Maleis*. Redactie: Hans Straver. Utrecht: Moluks Historisch Museum/Landelijk Steunpunt Educatie Molukkers, 1999, 95 pp. ISBN 90.73388.96.1. Prijs f 19,50.

G.L. Tichelman, *De Zuid-Molukken; Overzicht van een eilandenrijk*. Utrecht: Moluks Historisch Museum/Landelijk Steunpunt Educatie Molukkers, 1999, 71 pp. ISBN 90.73388.99.6. Prijs f 17,50.

Ch.F. van Fraassen, *Maluku; Ternate en de wereld van de vier bergen*. Utrecht: Moluks Historisch Museum/Landelijk Steunpunt Educatie Molukkers, 1999, 113 pp. ISBN 90.76729.11.5. Prijs f 19,50.

Pier Rimba Haan, *Verdreven van Ceram; Een Nederlandse familie tijdens de RMS, 1950-'51*. Utrecht: Moluks Historisch Museum/Landelijk Steunpunt Educatie Molukkers.

Wim Manuhutu, Johan Meuleman, Nico Schulte Nordholt, Jacques Willemse, Maluku manis, *Maluku menangis; De Molukken in crisis; Een poging tot verklaring van de geweldsexplosie op de Molukken*. Utrecht: Moluks Historisch Museum/Moluccan Information and Documentation Center, 2000, 63 pp. ISBN 90.74352.12.X. Prijs f 17,50.

De zeven bovengenoemde titels zijn te verkrijgen bij het Landelijk Steunpunt Educatie Molukkers, Postbus 13375, 3507 LJ Utrecht.

Het Nederlandsch Zendeling Genootschap stuurde in 1915 Jacob Woensdregt (1889-1928) en zijn echtgenote Elisabeth Hoornweg (1889-1967) naar het onherbergzame Bada in Midden-Celebes. Het was de laatste van de negen regio's van de Poso-zending waar een zendeling werd geplaatst. In 1905 waren de Toradjavolken hier onder koloniaal gezag gebracht. Wegen – of liever paden – werden aangelegd; het koppensnellen werd verboden en belasting werd geheven, terwijl de eerste schooltjes werden gesticht. De arbeid van het echtpaar had slechts op langere termijn succes. Toen Jacob ontijdig overleed was van het Badavolk, bijna achtduizend zielen, vijftien procent bekeerd. Jacob en Elisabeth deden regelmatig verslag van hun activiteiten in de 'Bada-Bode', dat in de kring van donateurs werd verspreid. *Twee blijde boodschappers* bevat hun verhalen uit dit blad – goed leesbare stukken over het zendingswerk, de dagelijkse problemen, en de zeden en gewoonten van de Bada. Tezamen geven zij een goed beeld van hun blijmoedige, onbaatzuchtige inzet en het zendelingenbestaan op een buitenpost. Woensdregt ging, zoals vele van zijn collega's, verder dan bekering. Hij legde de schriftloze Badataal vast en schreef degelijke antropologische artikelen in BKI en TBG.

In de laatste honderd bladzijden – die beter de eerste hadden kunnen zijn – verschaft de samensteller van dit boek, schoonzoon van Jacob en Elisabeth, informatie over geografie – helaas zonder een goede kaart – antropologie van de Toradja; en in het bijzonder de Bada, de zending op Celebes en de persoonlijke achtergronden van het echtpaar Woensdregt. Als geheel is het een zorgvuldige, interessante uitgave.

Leonard Blussé, sinoloog met een bijzondere kennis van de geschiedenis van de Chinese diaspora in Indonesië, legde sinds 1980 in een tiental bezoeken aan Amoy (nu Xiamen) het veelbewogen levensverhaal, *Retour Amoy*, vast van Anny Tan, in 1917 in Solo geboren. Zij groeide op in een vermogende en voor zijn tijd modern-Chinees gezin, en een mengvorm van Chinese en oprukkende westerse cultuur. Zij volgde de HBS en ging in 1935, als een van de eerste vrouwelijke Chinees-Indische studenten, naar Nederland voor een

wiskundestudie in Utrecht. Zij volgde een medestudent terug naar Indonesië, vóór voltooiing van haar studie, en trouwde met hem in 1939. Crisis, waarin het familiekapitaal verdampte, oorlog en revolutie maakten het materieel bestaan vervolgens vaak moeilijk. In het onafhankelijke Indonesië wist Anny's echtgenoot een succesvol accountantskantoor op te bouwen, tot een oplopende serie anti-Chinese maatregelen in 1961 leidde tot hun vlucht naar de Volksrepubliek China, naar Amoy, dat rond 1850 door haar voorouders was verlaten om op Java fortuin te zoeken. De woelingen daar doorstond het gezin – met drie kinderen inmiddels – redelijk, en als weduwe woont Anny Tan daar nog steeds.

Deze autobiografie van een Chinese vrouw in Indonesië is uniek en legt een verloren periode en cultuur vast – de periode in China wordt in slechts veertien bladzijden beschreven. Grote persoonlijke drama's bleven Anny Tan bespaard, mede dankzij eigen wilskracht en zelfbewustzijn. Het is opvallend hoe vergaand de aansluiting was bij de Nederlandse cultuur; zelfs in het onafhankelijke Indonesië leerden Anny's kinderen bijvoorbeeld geen Indonesisch. Over Indonesië en met name Indonesiërs laat zij zich nogal neerbui-gend uit.

Blussé heeft dit alles bekwaam opgetekend, maar had door het schrappen van teveel verslag aan triviale gebeurtenissen het verhaal minder kunnen laten 'kabbelen'. De overvloed aan Chinese namen in deze familiechroniek doet de lezer wel eens het spoor bijster raken; een genealogische bijlage helpt hiertegen. Samenvattend geldt dat het boek een cultuurhistorisch document en een levensverslag succesvol combineert.

Het Japanse leger dwong of ronselde onder valse voorwendselen in de Tweede Wereldoorlog twee- tot vierhonderdduizend vrouwen uit de bezette landen China, Korea, Filipijnen en Indonesië tot prostitutie ten behoeve van officieren en manschappen. Het eufemisme 'troostmeisjes' stond voor systematische verkrachting en vrouwenhandel. Hun lot was ten hemel schreiend; velen kwamen om en de overlevenden waren fysiek en psychisch voor het leven getekend. Pas rond 1990 vertelden zij hun verhaal en begonnen zij actie voor erkenning en compensatie tegen een ontwijkende Japanse overheid en publieke opinie. De journaliste Ars verschaft in *Troostmeisjes* een algemeen overzicht van alle aspecten van deze tragedie: de motieven, de vrouwvijandige Japanse cultuur, recrutering en behandeling, de omstandigheden van de vrouwen, de situatie in Indonesië, waar ook een vierhonderd Nederlandse vrouwen werden misbruikt, het verband tussen seks, oorlog en totalitaire regimes, het verzwijgen na 1945 en de acties sinds 1990. Ars baseert zich op literatuur, archieven en interviews. Het is het enige uitputtende Nederlandstalige werk over dit onderwerp, dat lofwaardig feiten en oorzaken bijeenbrengt.

Sinds 1997 hebben het Moluks Historisch Museum en het Landelijk Steunpunt Educatie Molukken in de serie 'Sumber; Bronnen van Molukse taal, geschiedenis en cultuur' zes delen gepubliceerd. Zij ontsluiten ongepubliceerde handschriften of herdrukken andere teksten, alles van de nodige toelichting voorzien zodat een breder publiek kan worden bereikt.

Drie delen gaan over taal en literatuur, waarvan twee met raakvlakken aan de Ambonse historie. In alle drie is de bekwame redactionele arbeid en deskundige inbreng van Hans Straver merkbaar.

De opmerkelijkste hiervan is *De historie van Kotidjah*. In de Molukse historie is de verovering door de VOC van de ontoegankelijke rotsvesting Kapahaha' op Ambon in 1646, na vele vergeefse pogingen, een nationalistisch hoogtepunt. Volgens de streeklegende sneuvelde daarbij aan Molukse zijde Kotidjah, een Nederlandse vondeling, door toedoen van haar vader, die de VOC-troepen leidde. Straver gaat na hoe via oude Molukse en Nederlandse bronnen (Ridjali, Rumphius en Valentijn in de zeventiende en achttiende eeuw) dit verhaal als een verduidelijking in een Nederlandse historische roman van W.L. Ritter uit 1844 wordt opgevoerd. Het dient daarna als basis voor Maleistalige verhalen en een kinderboek, waarvan de *Hikajat Kotidjah* van E. Kandou (1901) de toon zette. Stravers speurtocht naar dit alles (35 pp.) levert een fascinerend verslag op. Relevante fragmenten uit zeven boeken (20 pp.) en de integrale *Hikajat Kotidjah* completeren dit boekje.

Lani Nusa, Lani Lisa drukt de *kapata*, de traditionele zangen in de lokale taal af, waarin Suleman Latukau, adatoudste van het Islamitische dorp Morela, op Ambons noordkust, over de ontstaansgeschiedenis vertelt en verslag doet van het verzet tegen de VOC rond het bolwerk Kapahaha (1636-1646). Latukau schreef deze orale verhalen op, en voegde er een uitgebreide uitleg in het Indonesisch aan toe. Dit alles gaat vergezeld van een Nederlandse vertaling. Hans Straver leidt die kort in, en verzamelt tot slot nog drie varianten van de *kapata* over de strijd om Kapahaha.

Stori balagu, stori babumbu verzamelt 666 zegswijzen in Ambons en Moluks Maleis. J.Th.F. Pattiselanno bracht in 1984 als docent cultuuronderwijs aan de Pattimura Universiteit van Ambon 390 Ambonse gezegden bijeen. Zijn collectie behoudt een erfgoed, dat ook veel zegt over de Ambonse cultuur. Bert Tahitu voegt daaraan 276 Moluks-Maleise uitdrukkingen toe die nog gangbaar zijn onder oudere Molukkers. Deze kleurrijke taaluitingen zullen hopelijk blijven behouden door hen samen te brengen in dit boekje. Het is een genoegen om er in te bladeren. De gezegden zijn op eerste naamwoord geordend, vertaald en terug te vinden via uitgebreide registers op Maleise en Nederlandse woorden.

Chr.F. van Fraassen promoveerde in 1987 op een omvangrijke, tweedelige historisch-antropologische studie over Ternate, die nooit in handelseditie is verschenen. Uit deze schatkamer aan gegevens zijn nu de eerste drie hoofdstukken in licht bewerkte versie heruitgegeven als *Maluku; Ternate en de wereld van de vier bergen*. Ternate speelde een grote rol in de historie van de Molukken. De sultan van het eiland was de belangrijkste van de vier sultaanen in de Molukse archipel, een positie die mede was gebaseerd op de handel in kruidnagelen, die in de zestiende eeuw slechts op Ternataans grondgebied groeiden. Portugezen, Spanjaarden en Nederlanders vonden de weg naar Ternate op jacht naar de begeerde kruidnagel. Zij namen deel aan de strijd om de macht in de archipel, in een ingewikkeld spel van allianties, intriges en conflicten. Van Fraassen periodiseert de historie van vóór 1522 tot 1975 in acht tijdvakken, waarin de handel telkens de bepalende factor is. Die handel ook bracht in de loop der eeuwen een zeer diverse bevolking naar Ternate, vaak als inwoner van de forten en nederzettingen die Europese overheersers of handelaars uit China of Arabië stichtten. Die bonte bevolking, de 'gouvernementsonderdanen', leefde naast de autochtone sultansonderdanen, terwijl ook een aanzienlijk getal aan slaven aanwezig was. Van Fraassen brengt gegevens tezamen over al deze bevolkingsgroepen. Met 233 noten en een uitgebreide literatuuropgave is aldus een zeer gedegen overzicht bijeengebracht van historie en bevolking van Ternate.

Pier Rimba Haan (1893-1968) was van 1921 tot 1938 schoolhoofd op het Ambonse eiland Saparoea. Na een door de oorlog verlengd verblijf in Nederland keerde hij terug en wilde in 1950 met zijn zoon een visserijbedrijf starten op Ceram. Dat viel samen met de strijd op Ambon tussen de Zuid-Molukse Republiek (RMS) en het Indonesische leger. Ceram werd geblokkeerd en de kustdorpen regelmatig beschoten. Haan vluchtte steeds verder het binnenland in en vestigde zich op een verlaten koffieplantage. Vrees voor een Indonesische overval, malaria en voedselnood plaagden hem en andere vluchtelingen. Jacht op herten en zwijnen droeg bij aan overleving. In september 1951 gaf hij zich over aan het Indonesische leger. In februari 1952 verliet hij Indonesië voorgoed. Zijn ervaringen beschreef hij onder de titel 'De rust in de baai verstoord' in 28 afleveringen van 'De Stem van Ambon' tussen 1959 en 1968. Haan, die ook een aantal romans schreef, doet boeiend verslag van het penibele dagelijkse leven op Ceram in deze periode. Het is deze herdruk meer dan waard, met daaraan toegevoegd een goede annotatie en inleiding.

G.L. Tichelman (1893-1962) was in zijn tijd een onvermoeibare, productieve, verantwoorde popularisator van kennis over Indonesië, en vooral van Oost-Indonesië, waar hij als bestuursambtenaar had gewerkt. Hij was dan ook in

1950 de gereede kandidaat om voor de Stichting Door De Eeuwen Trouw, die zich inzette voor het recht op onafhankelijkheid van de Zuid-Molukken, een boekje te schrijven over land en volk van die eilanden: *De Zuid-Molukken; Overzicht van een eilandenrijk*. Het werd een ruimschoots geïllustreerd verhaal waarin de geschiedenis, de diverse eilanden, flora en fauna, economie en verkeer alle hun deel krijgen. Het legt een beeld vast zoals dat toen van de Zuid-Molukken bestond, en past, in fotografisch herdrukte versie, zeker in de serie Sumber.

De in januari 1999 ingezette geweldspiraal op Ambon wordt in *Maluku manis, Maluku menangis; De Molukken in crisis* door vier deskundigen geanalyseerd. Hun verhalen zijn eerder uitgesproken op een symposium op 15 januari 2000. Tot eenduidige uitspraken komen zij niet, en pessimisme overheerst. De wisselwerking van geloof, politiek en economische macht leidt tot bestendiging van het conflict, waarbij volgens Schulte Nordholt de Molukken een oefenterrein vormen voor de machtsstrijd in Jakarta. De strijd daar is 'verworden' tot een religieus conflict, met een toenemende polarisatie in een toestand van apartheid. Islamitische groepen vissen in troebel water, terwijl de christelijke kerken boter op hun hoofd hebben. Al met al is dit een nuttige bundeling, met veel dat overdenkenswert is.